

VI. INFORMATIKOS TEISĖ

TARPTAUTINIŲ DOKUMENTŲ ELEKTRONINĖS KOMERCIJOS KLAUSIMAI NUOSTATOS IR JŲ ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE

Dr. Darius Šttilis

Lietuvos teisės universitetas, Valstybinio valdymo fakultetas, Teisinės informatikos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 2714571
Elektroninis paštas dsttilis@ltu.lt

Pateikta 2002 m. rugpjūčio 28 d.

Parengta spausdinti 2002 m. spalio 4 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros vedėjas
dr. Alvydas Barkauskas ir Teisės informatikos katedros docentas dr. Vladas Poškevičius*

S a n t r a u k a

Pasaulyje sparčiai plėtojasi elektroninė komercija, vis daugiau sutarčių sudaroma elektronine forma, todėl atsiranda būtinybė teisiškai reglamentuoti šią sutarčių formą. Reglamentuojant visuomeninius santykius sudarant sutartis elektronine forma, reikia atsižvelgti į tarptautinius dokumentus elektroninės komercijos klausimais, iš kurių svarbiausius priėmė Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisija bei Europos Komisija: Pavyzdinį elektroninės komercijos įstatymą, Elektroninės komercijos direktyvą ir kt. Straipsnyje analizuojamos šių bei kitų tarptautinių dokumentų nuostatos. Taip pat analizuojamos Lietuvos Respublikos teisės aktu elektroninės komercijos srities klausimais nuostatos bei pateikiami pasiūlymai dėl tarptautiniuose dokumentuose išdėstytų principų įgyvendinimo Lietuvoje.

Įvadas

Pasaulyje kuriantis naujai ekonomikai sparčiai plėtojasi elektroninė komercija. Kadangi panaudojant elektroninę erdvę atsiranda galimybė sudaryti sutartis, pristatyti prekes bei teikti paslaugas, elektroninės komercijos galimybės yra labai didelės [1; p. 94]. Vis daugiau sutarčių sudaroma elektronine forma, todėl atsiranda būtinybė teisiškai pripažinti šios sutarčių formą bei elektroninę informaciją. [2; p. 127]. Įstatymo normų, reguliuojančių tradicines sutartis, dažnai nepakanka, todėl stabdoma elektroninės prekybos plėtra. Dideles teisinės problemas taip pat kelia elektroninės komercijos globalumas. Dažnai elektroninės komercijos dalyviai būna skirtingose šalyse, kurių teisinės sistemos taip pat skirtingos. Autoriaus nuomone, kuriant atskiros šalies įstatymus elektroninės komercijos klausimais, labai svarbu išanalizuoti elektroninės komercijos tarptautinio koordinavimo dokumentus.

Tikslas

Kuriant Lietuvos teisės aktus, reguliuojančius visuomeninius santykius elektroninės komercijos klausimais, reikia atlikti tarptautinio koordinavimo dokumentų analizę. Reikia nustatyti pagrindines elektroninės komercijos teisinio reguliavimo nuostatas bei principus, kurie turi būti įtvirtinti Lietuvos įstatymuose. Šiam tikslui skirtas šis straipsnis.

1. Tarptautinis visuomeninių santykių elektroninės komercijos klausimais reglamentavimas

Pasaulio mastu koordinuoti teisės aktų leidybą elektroninės komercijos klausimais pradėjo Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija, taip pat Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, Pasaulio prekybos organizacija. Europoje ypač daug dėmesio elektroninės komercijos įstatymams skyrė Europos Komisija. Šiame straipsnyje bus nagrinėjamos svarbiausių dokumentų, kuriuos priėmė Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija bei Europos Komisija, nuostatos.

1.1. Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos iniciatyvos

Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija 1998 m. spalio mėnesį patvirtino Pavyzdinį elektroninės komercijos įstatymą (toliau – įstatymas). Generalinė asamblėja šio įstatymo nuostatas rekomendavo priimti visose Jungtinių Tautų šalyse narėse [3; p. 291]. Įstatymo tikslas – pasiūlyti nacionaliniams įstatymų leidėjams tarptautiniu mastu priimtinas taisykles, kurios pašalintų teisinę kliūtis sudaryti sandorius elektroninėje erdvėje ir teisinėmis priemonėmis užtikrintų saugią elektroninę komerciją [4, p. 2]. Tai pirmas žingsnis tarptautinėje teisėje, skirtas reguliuoti visuomeninius santykius, susijusius su elektronine komercija [5]. Šiuo įstatymu siekiama suvienodinti šalių narių įstatymus formuojant vienodą požiūrį į elektroninę informaciją, įteisinti elektroninę sutarties sudarymo formą ir prilyginti ją rašytinei, pašalinti teisinę kliūtis elektronei komercijai plėtoti. Pasitelkus modernias technologijas, kuriama, siunčiama ir saugoma informacija susiduria su teisinės vertės neaiškumu, kurį sukelia teisinės normos, priimtose gerokai prieš atsirandant tokioms technologijoms. Pagrindiniai teisiniai neaiškumai nacionalinėse valstybių teisės sistemose yra „rašytinė forma“, „dokumento originalas“, „dokumento parašas“ ir pan. Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas pateikia būdą, kaip tokius teisinius neaiškumus panaikinti bei įteisinti elektroniniu būdu apdorojamą informaciją.

Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme išdėstyti šie pagrindiniai visuomeninių santykių elektroninės komercijos klausimais teisinio reguliavimo principai:

- technologinio neutralumo principas: teisės aktai turi būti neutralūs elektroninėje komercijoje taikomų technologijų atžvilgiu;
- teisinio elektroninio duomenų pranešimo pripažinimo principas: įstatyme numatyta, kad valstybėje, kurioje teisinė sistema reikalauja informaciją pateikti rašytine forma ją atitinka elektroninis duomenų pranešimas. Elektroninis duomenų pranešimas turi ne kartoti rašytinio dokumento rekvizitų, o atlikti rašytinio dokumento funkcijas.
- elektroninio duomenų pranešimo ir rašytinės formos principo atitikimas: pateikiami reikalavimai, pagal kuriuos elektroninis duomenų pranešimas atitinka „rašytinę formą“, „dokumento originalą“. Įstatyme orientuojamasi ne į visas įmanomas rašytinės formos funkcijas, o į tas, kurios susijusios su įrodomąja galia.
- elektroninio duomenų pranešimo įrodomosios galios principas: įstatyme valstybėms elektroninį duomenų pranešimą siūloma įteisinti kaip įrodymą. Įterpiama svarbi nuostata, jog elektroninis pranešimas negali būti pripažįstamas netinkamu dėl jo sudarymo būdo specifikos.
- elektroninės sutarties formos teisinio pripažinimo principas: reglamentuojant elektroninės sutarties sudarymą įstatyme įteisinama tokia elektroninės sutarties forma. Tai

reiškia, kad sudarius sutartį naudojant elektroninius duomenų pranešimus ji negali būti pripažįstama negaliojančia tik dėl šios priežasties.

Reikia pasakyti, kad įstatyme šių principų sąrašas nėra baigtinis. Įstatyme taip pat pateikiama *elektroninio duomenų pranešimo* (angl. *data message*) sąvoka. *Elektroninis duomenų pranešimas* – tai informacijos vienetas, sukurtas, atsiųstas, atsakytas ar saugomas elektroniniu, optiniu ar panašiu būdu, įskaitant EDI¹, elektroninį paštą, telegrafą, teleksą ar telekopijavimą [6, 1a str.]. Valstybėje, kurioje teisinė sistema reikalauja informaciją pateikti rašytine forma, šią formą atitinka elektroninis pranešimas. Vartodama ir įtvirtindama *elektroninio duomenų pranešimo* sąvoką Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija siekė išvengti formalaus teisinio „rašytinės formos“ nesklandumo. Tam taikomas funkcinio ekvivalento (angl. *functional-equivalent*) metodas [6; Guide, part E]. Taikant šį metodą teigiama, kad elektroninis duomenų pranešimas neturi idealiai pakartoti rašytinio dokumento rekvizitų bei atitikti rašytiniam dokumentui keliamus formalius reikalavimus. Elektroninis duomenų pranešimas turi tiesiog atlikti rašytinio dokumento funkcijas. Pavyzdžiui, rašytinis dokumentas turi atlikti tokias funkcijas: patikimai pateikti jame užfiksuotą informaciją, nesikeisti pakankamai ilgą laiką, gali būti kopijuojamas, kad kiekviena sutarties šalis galėtų turėti kopiją, privalo turėti parašą, leisiantį patikimai nustatyti jį sukūrusio bei informaciją jame patvirtinusio asmens tapatybę, ir pan. Tokie funkciniai reikalavimai keltini ir elektroniniam duomenų pranešimui, tačiau šiuos reikalavimus galima tenkinti visiškai kitais, naujomis technologijomis grindžiamais metodais. Remiantis funkcinio ekvivalento metodu, įstatyme pateikiami reikalavimai, kuriuos atitinkantis elektroninis duomenų pranešimas atitinka „rašytinę formą“, „dokumento originalą“ ir „parašą“ [6; 6, 7, 8 str.].

Įstatyme pateikti reikalavimai, keliami elektroniniam duomenų pranešimui, nukreipti ne į visas įmanomas rašytinės formos funkcijas, o tik į tas, kurios susijusios su įrodomąja galia [6; 6 str.]. Teigiama, jog elektroninis duomenų pranešimas atitinka rašytinei formai keliamus reikalavimus, kai jo informacija prieinama ir išlieka nepakitusi gana ilgą laiką. Čia žodį „prieinamas“ reikėtų interpretuoti kaip galimybę informaciją perskaityti ir interpretuoti, be to, programinė įranga, skirta informacijai skaityti, turi būti įprasta ir lengvai įgyjama.

Kalbant apie popierinio dokumento parašą reikia pasakyti, kad įstatyme išskiriamos šios jo funkcijos: nustatyti jį pasirašiusio asmens tapatybę, garantuoti, kad šis asmuo buvo įtrauktas į pasirašymo procesą, susieti asmenį su pasirašyto dokumento tekstu. Derėtų pasakyti, kad atskirose valstybėse tradiciškai egzistuoja ir papildomos procedūros, atliekančios minėtas funkcijas. Tai galėtų būti antspaudavimo ir perforavimo (perdūrimo) ar kitokios procedūros. Įstatymo kūrėjai šias visas procedūras supranta kaip pasirašymą ir jas vadina vienodai [6; Guide, part. II, 7 str.]. Elektroninio pranešimo parašo atliekamos funkcijos turi būti tokios pačios, todėl įstatymo 7 straipsnyje suformuluoti du kriterijai, kuriuos turi atitikti parašas: pasirašymo metodas turi nustatyti pasirašiusio asmens tapatybę, ir garantuoti, kad asmuo patvirtina pasirašytą informaciją.

Tačiau teisinė sistema atskirais atvejais nurodo „originalo“ buvimo būtinumą: įvairūs sertifikatai, ataskaitos ir kiti dokumentai gali būti pristatomi tik originalia forma. Šiais atvejais „dokumento originalas“ atlieka apsaugos nuo pakeitimų darant kopijas funkciją. Tačiau aiškinant „dokumento originalą“ kaip priemonę, kurioje informacija buvo fiksuota pirmą kartą, būtų neįmanoma pateikti elektroninio pranešimo kaip „originalo“, nes pranešimo adresatas visuomet gauna pranešimo kopiją, o pirminis variantas lieka sudarytojiui. Įstatymas šiuo atveju teigia, jog visi elektroniniai pranešimai yra originalūs, jeigu kopijavimo metodas garantuoja informacijos vientisumą (integruotumą) lyginant su informacija, pateikta pirmine forma [6; 8 str.].

Įstatyme siūloma valstybėms įteisinti elektroninį pranešimą kaip įrodymą ir nustatyti jo įrodomosios vertės kriterijus. Pateikiama svarbi nuostata, jog elektroninis duomenų pranešimas negali būti pripažįstamas netinkamu įrodymu tik dėl jo sudarymo būdo specifikos [6; 9 str.].

Reglamentuodamas elektroninės sutarties sudarymą, įstatymas įteisina elektroninę ofertą ir akcepto formą [6; 11 str.]. Tai reiškia, kad sudarius sutartį naudojant elektroninius

¹ Elektroninis apsikeitimas duomenimis.

duomenų pranešimus, ji negali būti pripažįstama negaliojančia tik dėl šios priežasties, tačiau gali būti pripažinta negaliojančia dėl kitų teisės aktuose numatytų priežasčių (pvz., Lietuvoje negalioja tariamas sandoris, sudarytas tik dėl akių, neketinant sukurti teisinių padarinių [7; 1.86 str.]).

Nustatomi apsaugos mechanizmai draudžia sudaryti tokią sutartį, kai tarpusavio ryšius palaiko tik informacinės sistemos ir nereikalaujama žmogaus įsikišimo. Taip įtvirtinama laisva šalių valia, asmens galimybė apsispręsti sudaryti sutartį, prisiimti atsakomybę už sutarties vykdymą ar ne.

1.2. Europos Sąjungos iniciatyvos

Elektroninei komercijai palanki teisinė aplinka Europoje buvo pradėta kurti Europos Komisijai parengus ir priėmus direktyvas elektroninės komercijos, elektroninio parašo, vartotojų teisių apsaugos sudarant sutartis per atstumą, finansinių paslaugų ir elektroninių mokymų klausimais.

Verslui panaudojant elektroninę erdvę ypač svarbu apsaugoti vartotojo, perkančio prekes ar paslaugas per atstumą, teises, todėl buvo priimta Vartotojų teisių apsaugos sudarant sutartis nuotoliniu būdu direktyva [8]. Šioje direktyvoje sutarties sudarymo per atstumą būdas suprantamas kaip nereikalaujantis vienalaikio fizinio abiejų sutarties šalių dalyvavimo sutarčiai sudaryti. Direktyvoje formuluojami tokie principai:

- prieš sudarydamas sandorį pardavėjas vartotojui turi pateikti savo duomenis, taip pat informaciją apie prekės ypatybes, prekių bei paslaugų kainas ir teisę atšaukti sutartį. Netinkamu pateikimu bus laikomi tokie veiksmai, kai reikalingi duomenys bus išsiųsti paštu ir pasieks vartotoją tik po to, kai jis jau bus sudaręs sutartį.
- sudarius sutartį per atstumą vartotojas turi gauti patvirtinimą apie sudarytą sutartį ilgalaikėje vartotojui prieinama forma ne vėliau kaip iki prekių pristatymo.
- direktyvoje, kaip viena iš vartotojo teisių gynimo garantijų, atsiranda sutarties atšaukimo teisė, kuri leidžia vartotojui per 7 dienas atšaukti sudarytą sutartį bei nevykdyti prisiimtų įsipareigojimų. Numatomi atvejai, kai sutarties atšaukti negalima.
- draudžiama sudaryti automatinių fakso ar skambinimo mašinų bei kompiuterių sutartis be išankstinio abiejų sutarčių šalių įsikišimo.

1999 m. buvo priimta elektroninės komercijos dalyviams svarbi Elektroninio parašo direktyva 1999/93/EC [9], kurioje numatyta:

- juridškai pripažinti elektroninį parašą;
- nustatyti elektroninio parašo naudojimo taisykles;
- įteisinti ir reglamentuoti elektroninio parašo sertifikavimo paslaugų teikimą.

Remiantis šia direktyva elektroninis parašas leidžia nustatyti informacijos kilmę ir patvirtinti pasirašytą informaciją. Kartu elektroninis parašas pripažįstamas viena iš teisinio įrodinėjimo priemonių.

Kai kurios Europos Sąjungos valstybės vis dar neturi teisės normų, reglamentuojančių sutarčių sudarymą elektronine forma. Kitose valstybėse elektroninė sutarties forma yra įteisinta ir galioja, tačiau skiriasi reikalavimai, keliami šios tolios sutarties tekstui ir technologijoms sudarant sutartį, skirtinga ir įrodomoji vertė. Siekdama suvienodinti teisinius reikalavimus atskirose ES valstybėse, Europos Komisija priėmė Elektroninės komercijos direktyvą 2000/31/EC [10]. Direktyvos 9 straipsnis teigia, jog valstybės ES narės privalo sukurti įstatymus, leidžiančius sudarinėti sutartis elektronine forma bei garantuojančius, kad įstatymų, reguliuojančių sutartinius teisinius santykius, reikalavimai netrukdytų sudaryti sutartis elektronine forma. Tokios sutartys neturėtų prarasti savo teisinės galios tik dėl elektroninės formos. Iš šio straipsnio bei direktyvos esmės matome, kad Europos Komisija laikosi įstatymo idėjos, kuria siekiama elektronine forma sudarytą sutartį prilyginti rašytinei sutarčiai.

Direktyvoje, kitaip nei įstatyme, apsiribojama tik informacinės visuomenės paslaugų teikimo vartotojui reglamentavimu [11], kai komercinės sutartys sudaromos momentiniu kompiuteriniu ryšiu tiesioginės kreipties (angl. *on-line*) režimu. Elektroninės komercijos di-

rektyvoje, kartu su kai kuriomis kitomis direktyvomis, formuluojami tokie elektroninės komercijos pagrindiniai principai:

- apibrėžiamas elektroninės komercijos modelis „verslas – vartotojui“, kai elektroninės komercijos paslaugos teikiamos individualiam vartotojui internetu momentiniu kompiuteriniu ryšiu tiesioginės kreipties režimu.
- garantuojama vartotojų teisių apsauga: nustatoma būtina informacija, kurią pardavėjas pateikia apie save, apibrėžiami pardavėjo įsipareigojimai pateikiant informacijos apie save ir savo teikiamas paslaugas bei produkciją, taip pat pirkėjo teisės, sutartį sudarant elektroniniu būdu;
- Europos Sąjungos šalyse įteisinama elektroninės sutarties forma;
- nustatomi apsaugos mechanizmai: apibrėžiama elektroninės prekybos tarpininko, telekomunikacijų paslaugų teikėjo, pardavėjo atsakomybė.

Direktyvoje, kitaip nei įstatyme, minima nauja sąvoka *informacinės visuomenės paslaugos*, kuri reiškia, individualiam vartotojui reikalaujant, už atlyginimą per atstumą teikiamas paslaugas, naudojant elektroninius įrenginius duomenims apdoroti ir saugoti. Informacinės paslaugos teikiamos vadinamoju tiesioginės kreipties („on-line“) režimu. Daug informacinės visuomenės paslaugų pateikiama „on-line“ režimu: parduodamos prekės, telekomunikacijų tinklais siunčiama informacija, prisijungiama prie telekomunikacijų tinklo, saugojama kliento informacija, kiek tai susiję su komercine veikla. Nustatytas papildomas kriterijus taikomas informacinės visuomenės paslaugai kaip paslaugai, turinčiai konkretų adresatą: paslaugos teikiamos „on-line“ režimu, bet ne konkrečiam vartotojui. Televizijos ir radijo transliacijos nėra informacinės visuomenės paslaugos. Informacinės visuomenės paslaugomis nepripažįstami darbdavio ir darbuotojo darbo santykiai, taip pat paslaugos, kurios negali būti kokybiškai teikiamos per atstumą dėl savo esmės, pavyzdžiui, auditas, medicinos pagalba, reikalaujanti tiesiogiai apžiūrėti klientą.

Viena iš pagrindinių direktyvos nuostatų – paslaugų teikėjams keliami reikalavimai. Visi paslaugų teikėjai teikdami direktyvoje nurodytas paslaugas vartotojams ir kompetentingoms valdžios įstaigoms turi pateikti tokią informaciją [10; 5 str.]:

- paslaugos teikėjo pavadinimą;
- paslaugos teikėjo buveinės adresą;
- duomenis, įskaitant elektroninio pašto adresą, kurie leistų greitai, tiesiogiai ir efektyviai susisiekti su paslaugų teikėju;
- registrą, kuriame užregistruotas paslaugos teikėjas;
- ar vykdomai veiklai reikia leidimo, jei taip – institucijos, išdavusios leidimą, pavadinimą; tuo atveju, jei paslaugos teikėjas yra PVM mokėtojas, nurodomas PVM mokėtojo kodas.

Direktyva taip pat nustato reikalavimus, keliamus komerciniams ryšiams:

- komerciniai ryšiai turi būti aiškiai apibrėžti;
- fizinio arba juridinio asmens, kurio pavedimu palaikomi komerciniai ryšiai, tapatybė turi būti aiškiai nustatyta;
- reklaminės akcijos, pavyzdžiui, kainų nuolaidos, premijos ir dovanos, kur visa tai leidžiama, privalo būti aiškiai apibrėžtos, o sąlygos joms gauti turi būti lengvai prieinamos ir aiškiai bei vienareikšmiškai išdėstytos;
- reklaminės varžybos ar žaidimai, kur tai leidžiama, privalo būti aiškiai apibrėžti, ir sąlygos dalyvauti turi būti lengvai prieinamos ir aiškiai bei vienareikšmiškai išdėstytos [10; 6 str.].

Direktyva siekiama spręsti nelaukto komercinio pašto (angl. *Spam*) problemą. Šalys narės įpareigojamos savo teisės aktuose nustatyti taisykles, kuriomis remiantis nelauktas komercinis paštas būtų iškart nustatomas, o vartotojas turėtų teisę atsisakyti šios paslaugos. Remiantis direktyvos 7 straipsnio 2 dalimi, šalys narės taip pat turi imtis priemonių, kad būtų įsteigti registrai, kuriuose galėtų užsiregistruoti asmenys, nepageidaujantys gauti nelaukto komercinio pašto. Siųsti nelauktą komercinį pašta tokiame registre užsiregistravusiems asmenims būtų draudžiama.

Direktyvos nuostatos, be abejo apima ir elektroninę sutarties formą. Direktyvoje sakoma, kad „Šalys narės turėtų garantuoti, kad jų įstatymai leidžia elektroniniu būdu sudaryti sutartis. Šalys narės būtina turi garantuoti, kad įstatymų reikalavimai, galiojantys sutarties sudarymo procesui, neužkirstų kelio efektyviai sudaryti elektronines sutartis, taip pat nesudarytų sąlygų sutartis pripažinti negaliojančiomis tik dėl to, kad jos sudarytos elektronine forma [10; 9 str.]

Direktyvos 9 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad nuostatos dėl elektroninės sutarčių formos neturėtų būti taikomos šioms sutartims:

- sutartims, kuriomis perduodamos teisės į nekilnojamąjį turtą, išskyrus nuomos teises;
- sutartims, kai jas sudarant privalo dalyvauti tam tikra institucija, pavyzdžiui, notaras;
- sutartims, kurių sudarymą reguliuoja šeimos ar paveldėjimo teisės normos, ir kt.

Direktyva nustato taisykles ir dėl sutarties elektronine forma sudarymo laiko. Remiantis direktyva, sutartis yra sudaryta, kai paslaugos gavėjas elektroniniu būdu gauna iš paslaugos tiekėjo patvirtinimą apie tai, kad užsakymas gautas, ir patvirtina užsakymą. Laikoma, kad užsakymo patvirtinimas yra gautas, o patvirtinimas laikomas duotu, kai šalys, kurioms tai adresuota, gali prie jų prieiti.

Direktyvoje taip pat yra keletas nuostatų dėl tarpininkų – paslaugų teikėjų – atsakomybės. Nustatyti atvejai, kad paslaugų teikėjas neatsako už siunčiamą informaciją, kai jis:

- nebuvo siuntimo iniciatorius;
- neparinko informacijos gavėjo;
- nemonifikavo siunčiamos informacijos.

Direktyvoje yra ir kitų ne mažiau svarbių nuostatų, kurias turi įgyvendinti šalys narės savo nacionaliniuose teisės aktuose.

2. Tarptautinių dokumentų elektroninės komercijos klausimais nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje

2.1. Technologinio neutralumo principo įgyvendinimas

Pagrindinis įstatymas Lietuvoje, iš dalies reguliuojantis visuomeninius santykius elektroninės komercijos klausimais, yra Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Lyg ir galima teigti, kad naujas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas šalims palieka pakankamai daug laisvės sandoriams sudaryti, įskaitant ir sandorius elektronine forma, taip įtvirtindamas *technologijų neutralumo* principą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.63 straipsnio 1 dalyje nurodoma, jog „sandoriais laikomi asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas“. Šio kodekso 1.71 straipsnyje nustatyta: „sandoriai sudaromi žodžiu, raštu (paprasta arba notarine forma) arba konkliudentiniais veiksmais; sandoris, kuriam įstatymai nenustato konkrečios formos, laikomas sudarytu, jeigu iš asmens elgesio matyti jo valia sudaryti sandorį (konkliudentiniai veiksmai)“. Šiomis nuostatomis siekiama įtvirtinti kuo liberalesnes normas prievoliniams santykiams kurti ir išvengti pernelyg griežto ir neretai darbą apsunkinančio teisinio kišimosi į tuos visuomeninius santykius, kurių nebūtina ir netgi nepageidautina sureguliuoti teisinėmis priemonėmis. Šios nuostatos dar kartą patvirtina įstatymo leidėjo siekį nevaržyti šalių valios raiškos formų ir iš principo pripažinti visas ir bet kokias sandorių sudarymo priemones ir būdus [15].

2.2. Nuostatų dėl elektroninio duomenų pranešimo pripažinimo įgyvendinimas

Šiuo metu Lietuvos Respublikos elektroninio duomenų pranešimo pripažinimo principas įteisintas reglamentuojant daiktų pardavimą pagal sutartis, naudojant ryšio priemones. Šis principas numatytas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso VI knygos 4 skirsnyje „Vartojimo pirkimo–pardavimo sutarčių ypatumai“. Šios nuostatos taikomos ir vartojimo paslaugų

bei kitoms vartojimo sutartims. Siekiant smulkiau aptarti šias Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatas, Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymu buvo patvirtintos „Daiktų pardavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones, taisyklės“ [14] (toliau – taisyklės). Šios taisyklės praktiškai kartoja 2000–2001 m. parengto Lietuvos Respublikos elektroninės prekybos įstatymo projekto, kuris nebuvo priimtas, nuostatas. Taisyklėse vartojamos naujos, iki šiol Lietuvos teisinėje sistemoje neegzistavusios sąvokos: *elektroninė sutarties forma*, *elektroninė prekyba*, *elektroninis duomenų pranešimas* ir kt. Taisyklėse:

- nurodomi reikalavimai pateikiamai informacijai, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones;
- apibrėžiami daiktų pardavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos elektronine forma, ypatumai;
- reglamentuojama sutarties, sudarytos naudojant ryšio priemones, atsisakymo galimybė;
- nurodomi ryšio priemonių naudojimo apribojimai ir kt.

Taisyklės yra vienintelis teisės aktas Lietuvoje, kuriame minimas elektroninis duomenų pranešimas. Šių taisyklių 2 punkte nurodoma, jog „*elektroninis duomenų pranešimas – sutvarkyta ženklų seka, skirta perduoti informacijai, naudojant informacines technologijas*“. Taisyklėse taip pat nurodoma, jog „*elektroninė sutarties forma – tai sutartis tarp pirkėjo (vartotojo) ir pardavėjo arba paslaugos teikėjo sudaryta keitimosi elektroniais duomenų pranešimais būdu*“.

Nors elektroninio duomenų pranešimo pripažinimas taisyklėse yra teigiamas žingsnis perkeliant tarptautinių dokumentų rekomendacijas į Lietuvos Respublikos teisės sistemą, tačiau kyla pagrįstų abejonų dėl per siauros visuomeninių santykių srities, kurioje pripažįstamas elektroninis duomenų pranešimas, t. y. vartojimo pirkimo–pardavimo sutarčių sudarymo srities. Šiuo metu sudarant kitų rūšių sutartis elektronine forma nuostatomis dėl elektroninio duomenų pranešimo nebūtų galima remtis. Taigi autorių nuomone, elektroninio duomenų pranešimo pripažinimas turėtų būti įgyvendintas ne tik pirkimo–pardavimo sutarčių, bet ir kitų sutarčių rūšių atžvilgiu.

2.3. Nuostatų dėl elektroninio duomenų pranešimo prilyginimo rašytinei formai įgyvendinimas

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso I knygoje reglamentuojamas rašytinės formos sutarčių sudarymas elektroniniu būdu: „*rašytinės formos dokumentui prilyginami šalių pasirašyti dokumentai, perduoti telegrafinio, faksimilinio ryšio ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrinama teksto apsauga ir galima identifikuoti parašą*“ [7; 1.73 str. 2 d.]. Taigi rašytinei sandorių formai prilyginamas ir sutarčių sudarymas internetu [16; p. 169]. Nors elektroniniai duomenų pranešimai tiesiogiai neminimi, tai galima būtų laikyti nuostatų dėl elektroninio duomenų pranešimo ir rašytinės formos principo įgyvendinimo atitikimu, jei ne keli diskutuoti apribojimai.

Remiantis minėta nuostata, dokumentai turi būti perduodami telekomunikacijų galiniais įrenginiais. Galinius įrenginius apibrėžia Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymas: „*telefono, telegrafo, faksimilinio ryšio aparatai, modemai ir kiti telekomunikacijų paslaugų vartotojų įrenginiai, skirti prijungti prie atitinkamo telekomunikacijų tinklo galinių taškų*“ [12; 2 str.]. Remiantis Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 2 straipsnio 41 dalimi, „*Tinklo galinis taškas – fizinės jungtys, atitinkančios jų prieigos techninius reikalavimus, sudarančios bendrojo telekomunikacijų tinklo dalį ir būtinos galiniam įrenginiui prijungti prie bendrojo telekomunikacijų tinklo bei tuo tinklu palaikyti efektyvų ryšį*“. Atsižvelgiant į šias nuostatas, kyla abejonų, ar tikslinga elektroninę sandorių formą sieti su dokumentų perdavimu telekomunikacijų galiniais įrenginiais. Interneto naudojimas sandoriams sudaryti gali apsunkinti šios sąvokos taikymą sutartis sudarant elektronine forma. Autoriaus nuomone, reglamentuojant rašytinės formos sutarčių sudarymą elektroniniu būdu, vartotini elektroniniai duomenų pranešimai, kurie turi atitikti tam tikrus reikalavimus (pvz., turi būti nustatyta tvarka

pasirašyti, ir pan.). Reikia pasakyti, jog panašūs principai buvo įtvirtinti Lietuvos Respublikos elektroninės prekybos projekte, kuris, deja, nebuvo priimtas.

Rašytinės formos sutarties, sudaromos elektroniniu būdu, reikalavimai kartojami ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.192 straipsnyje. Šio straipsnio 2 dalyje nurodyta: „*kai pagal įstatymus ar šalių susitarimą sutartis turi būti paprastos rašytinės formos, ji gali būti sudaroma tiek surašant vieną šalių pasirašomą dokumentą, tiek ir apsieičiant raštais <...> ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais perduodama informacija, jeigu yra užtikrinama teksto apsauga ir galima identifikuoti jį siuntusios šalies parašą*“. Reikia paminėti, jog elektroninio parašo naudojimas reglamentuojamas Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme [13]. Šiame įstatyme nustatyta, jog „*Saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose ir yra leistinas kaip įrodinėjimo priemonė teisme*“ [13; 8 str. 1 d.].

Deja, nors Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas priimtas, Lietuvoje kol kas nėra galimybių tokį parašą naudoti, nes nepriimti visi poįstatyminiai aktai, kuriuose išsamiau nagrinėjamos kai kurios šio įstatymo nuostatos, neveikia šiame įstatyme numatytos institucijos (pvz., sertifikavimo institucijos).

2.4. Elektroninio duomenų pranešimo įrodomosios galios principo įgyvendinimas

Kaip jau minėta, įstatyme valstybėms siūloma įteisinti elektroninį duomenų pranešimą kaip įrodymą. Pateikiama svarbi nuostata, jog elektroninis pranešimas negali būti pripažįstamas netinkamu tik dėl jo sudarymo būdo specifikos. Reikia paminėti, jog elektroninio duomenų pranešimo prilyginimo įrodinėjimo priemonei problema buvo pradėta spręsti parengtame Lietuvos Respublikos elektroninės prekybos įstatymo projekte. Šio projekto II skirsnyje „Elektroninis duomenų pranešimas“ buvo nurodyta, jog „*elektroninis duomenų pranešimas turi tokią pačią teisinę galią kaip ir rašytinis dokumentas, elektroninis duomenų pranešimas yra leistina įrodinėjimo priemonė teisme*“ [17; 9 str.].

2.5. Kitos tarptautinių dokumentų elektroninės komercijos klausimais įgyvendinimo Lietuvoje problemos

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog Lietuvos teisės aktai nevisapusiškai reglamentuoja sutarties elektronine forma sudarymo laiko klausimą, nors tam nemažai dėmesio skiriama tarptautiniuose dokumentuose elektroninės komercijos klausimais. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.181 straipsnyje nustatyta, jog „*sutartis laikoma sudaryta nuo to momento, kai oferentas gauna akceptą, jeigu sutartyje nenumatyta ko kita*“. Ši nuostata labai abstrakti ir sunkiai pritaikytina sutartis sudarant elektronine forma. Paminėtina, jog 2002 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymu Nr. 119 patvirtintame „Kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teikimo vidaus rinkoje reglamente“ sutarties sudarymo klausimas sprendžiamas iš dalies. Šiame reglamente nurodyta, jog užsakymas ir gavimo patvirtinimas laikomi gautais, kai šalys, kurioms jie skirti, gali prie jų prieiti [18; p. 16.2]. Tačiau ši nuostata neatspindi sutarčių sudarymo elektroninėje erdvėje specifikos. Galėjimas prieiti prie užsakymo ar gavimo patvirtinimo ir jų priėjimas – skirtingi dalykai. Nepaisant šios normos netobulumo, ji gali būti taikoma tik teikiant informacinės visuomenės paslaugas. Minėtame reglamente nurodyta, jog informacinės visuomenės paslaugos – elektroninių komunikacijų tinklais ir per atstumą paslaugos gavėjo prašymu, dažniausiai už atlyginimą, teikiamos paslaugos [18; p. 4]. Taigi ši norma, reglamentuojanti sutarties sudarymo laiką, negali būti taikoma prekių pirkimo–pardavimo ir kitoms sutartims (išskyrus informacinės visuomenės paslaugų sutartis). Autoriaus nuomone, sutarčių elektronine forma sudarymo laiko klausimas turėtų būti papildomai reglamentuotas Lietuvos Respublikos teisės aktuose, smulkiau nustatant elektroninio duomenų pranešimo gavimo laiką.

Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra visapusiškai įgyvendintos ir kitos tarptautinių dokumentų elektroninės komercijos klausimais nuostatos: dėl tarpininkų sudarant sutartis elektronine forma atsakomybės, teisių bei pareigų, sutarčių, sudarytų elektronine forma, saugojimo ir kt. Nors kai kurios nuostatos išdėstytos „Kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teikimo vidaus rinkoje reglamente“, šis reglamentas, kaip jau minėta, taikomas tik informacinės visuomenės paslaugų sutartims. Šių nuostatų, kaip minėtų nuostatų įgyvendinimas, galėtų vykti priimant bendrą teisės aktą, kuriame, be šių nuostatų, turėtų būti apibrėžiama ir dauguma sąvokų, susijusių su sutarčių elektronine forma sudarymu. Tokio bendro teisės akto priėmimas užkirstų kelią atskiruose teisės aktuose egzistuojančių normų nesuderinamumui bei užtikrintų pasitikėjimą sudarant sutartis elektronine forma.

Išvados

1. Sudarant sutartis panaudojant elektroninę erdvę atsiranda būtinybė priimti naujas teisės normas, reglamentuojančias sutarčių sudarymo procesą bei dalyvius. Daugelį principų, kurie turėtų būti įgyvendinami nacionaliniuose įstatymuose, apibrėžia bei nagrinėja tarptautiniai dokumentai elektroninės komercijos klausimais.

2. Lietuvai, siekiančiai sėkmingai integruotis į Europos Sąjungą ir sukurti Lietuvos ūkio subjektams elektroninei komercijai palankią teisinę aplinką, reikia sukurti ir priimti elektroninės komercijos visuomeninius santykius reglamentuojančius teisės aktus (arba bendrą teisės aktą), taip pat papildyti ar pakeisti esamus teisės aktus taikant šiuos principus:

- elektroninės informacijos formos pripažinimo, įteisinant elektroninę duomenų pranešimų formą;
- elektroninės informacijos prilyginimo rašytinei formai;
- elektroninės komercijos dalyvių atsakomybės nustatymo;
- elektroninės informacijos formos įrodomosios vertės.

LITERATŪRA

1. **Kelleher D., Murray K.** IT Law in the European Union. – London: Sweet & Maxwell, 1999.
2. **Petrauskas R., Čėsna R., Štītīlis D.** International legal principles of e-commerce regulation. The Second International Scientific Practical Conference Information Society 2000 and League of Investors. – Vilnius, 2000.
3. **Brinson D. J., Radcliffe M. F.** Internet Law and Business Handbook – Quality Books, 2000.
4. Guide to Enactment of the UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce, 1996 // Adresas internete: <http://www.uncitral.org/english/texts/electcom/ml-ec.htm> (paskutinį kartą prieita: 2002 m. kovo 17 d.).
5. **Driganov V.** Osnovnije aspekti pravogogo regulirovanija elektronnoj komerciji v Belarusiji i za ru-bežom // Adresas internete: <http://www.russianla.net/law/doc/a116.htm> paskutinį kartą prieita: 2001 m. rugsėjo 7 d.).
6. UNCITRAL Model Law On Electronic Commerce With Guide To Enactment // United Nations, 1996. Adresas internete: <http://www.uncitral.org/english/texts/electcom/ml-ec.htm> (paskutinį kartą prieita: 2002 m. kovo 19 d.).
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000. Nr. 80.
8. Directive on the protection consumer rights in respect of distance contracts, 97/7/EC // Adresas internete: http://europa.eu.int/comm/consumers/policy/developments/dist_sell/dist01_en.pdf (paskutinį kartą prieita: 2002 m. kovo 19 d.).
9. Directive 1999/93/EC of the European parliament and of the Council of 13 December 1999, on a Community framework for electronic signatures // Adresas internete: http://europa.eu.int/eur-lex/en/lif/dat/1999/en_399L0093.html (paskutinį kartą prieita: 2002 m. kovo 19 d.).
10. Directive 2000/31/EC of the European parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce') // Adresas internete: http://europa.eu.int/eur-lex/en/lif/dat/2000/en_300L0031.html (paskutinį kartą prieita: 2002 m. balandžio 7 d.).
11. **Pearson H. E.** E-Commerce Legislation: Recent European Community Developments // Journal of Internet Law. Adresas internete: http://www.gcwf/articles/journal/jil_aug00_1.html (paskutinį kartą prieita: 2002 m. kovo 17 d.).
12. Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymas // Valstybės žinios. 2000 Nr. 32–892.
13. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas // Valstybės žinios. 2000 Nr. 61–1830.
14. Daiktų pardavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones, taisyklės // Valstybės žinios, 2001. Nr. 73.
15. **Civilka M.** Elektroniniai kontraktai pagal LR teisę // Adresas internete: <http://www.itc.tf.vu.lt> (paskutinį kartą prieita: 2002 m. kovo 23 d.).
16. **Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A.** Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, pirmoji knyga // Justitia. – Vilnius, 2001.
17. Lietuvos Respublikos elektroninės prekybos įstatymo projektas // Adresas internete: <http://www.lrs.lt> (paskutinį kartą prieita: 2002 m. kovo 4 d.).
18. Kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teikimo vidaus rinkoje reglamentas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 40.

***Provisions of International Document in the Field of Electronic Commerce
and their Implementation in Lithuania***

Dr. Darius Štītis

Law University of Lithuania

SUMMARY

In the world where the new economy is emerging the e-commerce is developing fast. Simultaneously more and more contracts are concluded in electronic form, that there is a necessity of regulation of this form of contracts and legal recognition of electronic information. Developing national e-commerce laws analysis on international documents coordinating e-commerce is crucial. Legal processes of e-commerce worldwide have been started to analyze by the United Nations Commission on International Trade Law. European Commission paid considerable attention to e-commerce laws in Europe: Model Law on Electronic Commerce was issued, Directive on e-commerce was passed, etc. If Lithuania wants to integrate into EU successfully and to develop a legal environment favorable for e-commerce for Lithuanian firms, it has to develop and adopt laws regulating public relations in the sphere of e-commerce and to realize some principles.

